

מסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

עיון הלימוד

דבר העורך

הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א
ראש ישיבת שומרי החומות

איסור שיחה בטלה בביהכ"נ ובשבת

הרמב"ם בהל' תפלה (י"א ז), ושר"ע (קנ"א א), הביאו דשיחת חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים מותרת בביהכ"נ. ויש לחקור אם נכלל בהיתר זה גם שיחה בשאר חפצי שמים המותרת בשבת, כמש"כ בשו"ע (ש"ו ו) חפצי שמים מותר לדבר בהם, כגון חשבונות של מצוה ולפסוק צדקה ולפקח על עסקי רבים ולשדך התינוקות ליארס וללמדו ספר או אומנות, עכ"ל. והיינו כיון דחפצי שמים ניהו אינם כדיבורי חול. ויל"ע אם גם בביהכ"נ יהיה שרי שיחה בכל הנך חפצי שמים, או דילמא דוקא שיחה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים שרי בביהכ"נ ולא כל חפצי שמים אלה.

ונראה דיש לחלק בין שבת לביהכ"נ, דהנה לגבי שבת כתב הרמב"ם (הל' שבת כג, יח) חשבונות שאין בהם צורך מותר לחשבן, כיצד כמה סאין תבואה היה לנו בשנה פלונית, כמה דינרים הוציא בחתנות בנו וכו' עכ"ל (ומובא במ"ב שז סק"ז). ולכאן קשה ממש"כ הרמב"ם עצמו (כד, ד) ואסור להרבות בשיחה בטילה, שנא' ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול, עכ"ל. ומקורו מהירושלמי והמדרש המובא בתוס' שבת קיג, ב'.

וצריך לתרץ דמעיקר הדין ודבר דבר בשבת, אין איסור בשיחה בטלה, אלא כמש"כ הה"מ שהרמב"ם רמז במש"כ "שהן בכלל שיחה בטלה" שאינה ראויה ליראי חטא, כלומר שלא משנת חסידים היא. ומש"כ (כד, ד) ואסור "להרבות" בשיחה בטלה, שם רק הריבוי אסור, וכלשון מאחז"ל שבתוס', סבתא דהות משתעיא "סג" א"ל שבתאי הוא שתקה ע"כ. שהריבוי הוא כדיבורי חול, שבנ"א מדברים בחול ככל העולה על רוחם. ובשבת חשבונות שהוא צריך להן, אסורים ממש אפי' במעט דיבור. וסתם שיחה בטלה אסורה רק בריבוי דיבור, אבל מיעוטה רק אינה ראויה ליר"ש.

ולכן א"ר יהודה אמר שמואל (שבת ק"נ א) חשבונות של מה בכך מותר לחשבן בשבת, פרש"י שאינו צריך להן, כגון הרוצה לבנות בית כן וכך צריך להוציא בו עי"ש. כי זו שיחה בטלה שמעיקר דין "ודבר דבר" מותרת, אלא שאינה משנת חסידים. ועי"ש עוד דא"ר יוחנן שהולכים לסרטיאות, פרש"י מין פלטיין לבית ועד לפקח על עסקי רבים בשבת.

אבל ביהכ"נ שאני משבת, דבבהכ"נ גם חשבונות של מה בכך אסורים, כי חשבונות נכללים עם קלות ראש גדול (כבה"ל סו"ס קנ"א). דא"צ דוקא קלות כבשחוק והיתול, אלא קלות בכבוד ביהכ"נ לחשב חשבונות חולין אפי' הן של מה בכך, ה"ז כשיחה בטלה שהיא קלות ראש גדול. ואדרבה להיפך הוא ביהכ"נ משבת, דחשבונות הצריכים לו, האסורים בשבת (כרמב"ם שבת כ"ג י"ח), הרי אלה לגבי דין שיחה בביהכ"נ רק קלות ראש קצת, דכיון שנצרכים לאדם לא הוי כשיחה בטלה, אלא כשיחת חולין הדומה לאכילה ושתיה, וזה אמנם ג"כ אסורה אבל מועיל בזה תנאי.

היוצא לנו שאם נדמה שיחת חולין לצורך לאכילה בביהכ"נ שהיא בגדר קלות ראש קצת, א"כ י"ל שמעיקר הדין דקדושת ביהכ"נ רק חשבונות צדקה ממש מותרות, ולא לפקח על עסקי רבים, ולא לשדך תינוקות או ללמדו ספר או אומנות. דאלה לגבי שבת אמנם חפצי שמים הם ולא נכללו ב"מצוא חפצין" ודבר דבר. אבל בביהכ"נ דמו לאכילת מצוה. וא"כ בלא תנאי מפורש מותר אמנם לדבר קצת מזה, כעין סעודת מצוה המותרת (קנ"א, ד) בפת וקטניות בלבד, ולא סעודה גדולה. אבל באופן שהתנו עליו בפירוש להתיר בביהכ"נ קלות ראש קצת כאכילה ועי"ז מותרת אכילות מצוה אפי' יותר מפת וקטניות, א"כ גם חפצי שמים המותרים בשבת מותרים בביהכ"נ.

[א.ה. העולה מכ"ז, דשאני יסוד איסור דיבור בשבת מיסוד איסור דיבור בביהכ"נ. דיסוד איסור דיבור בשבת הוא מחמת דהוי דרך חול, ולהכי רק שיחה בטלה מרובה אסורה, אבל חשבונות של מה בכך מותרות, דלא חשיב כדרך חול. אבל בביהכ"נ יסוד איסור שיחה הוא מחמת קלות ראש, וגם עניני מצוה הוי קלות ראש, וכמו שאסור לאכול אפי' סעודת מצוה בביהכ"נ משום קלות ראש, דעצם האכילה הוי קלות ראש, וה"ה שיחה בשאר חפצי שמים כיון דהוי שיחה בטלה הוא בכלל קלות ראש אפי' שיש בזה איזה מצוה. ורק חשבונות של צדקה התיירו כמו אכילת פת וקטניות בסעודת מצוה שהתיירו גם בלא תנאי, אבל שאר דיבורים שיש בהם חפצי שמים הוי כמו אכילה ושתיה מרובה שיש בה קלות ראש קצת אפי' היא של מצוה, ואסורים בביהכ"נ. ורק כשעשו תנאי בביהכ"נ להתיר סעודת מצוה, היא מותר גם שאר דיבורים של חפצי שמים].

(משנת יוסף, הלכות ביהכ"נ סי' כ"ח)

באיסור נעילת הסנדל במקום קדוש

הנה כאן נאמר לו למשה רבינו, של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא. ומצינו כעין זה ביהושע [פ"ה פט"ו] בהיותו ביריחו, וישא עיניו [יהושע] וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וגו', ויאמר שר צבא ה' אל יהושע של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו קודש הוא, ויעש יהושע כן, והעיר כאן בכלי יקר על שינויי הלשון, דכאן גבי משה כתוב שהמקום שאתה עומד עליו! אדמת קודש הוא;; ואילו אצל יהושע לא הוזכר שהוא אדמת קודש.

והפשוט בזה, דהנה בדעת זקנים מבעלי התוס' העיר למה נצטוו משה להוריד ב' נעליו כדכתיב של נעליך, ואילו יהושע לא נצטוו להוריד אלא נעל אחת כדכתיב של נעלך, ותירץ דבמעשה דסנה קדמה שכינה למשה ואשר לכן שכינה קנתה מקומה, ומאחר ששכינה קנתה מקומה הוצרך להוריד ב' נעליו, אך יהושע הקדים לעמוד במקום ההוא לפני שהגיע המלאך, וכיון שיהושע קנה מקומו לא הוצרך להוריד אלא נעל אחת.

הלא מעתה מבואר היטב לשון הכתובים, דמקום הסנה נתקדש, משום ששכינה הגיעה לפני משה וקנתה מקומה והוי! אדמת קודש;; ומאחר שאדמת קודש הוא לכן הוצרך משה לחלוץ ב' נעליו, כי בהחפצא הוי אדמת קודש ומקום שכינה, ואילו גבי יהושע שהוא קודם למלאך לא נהפך המקום להיות מקום שכינה, ואך מפני כבוד שמים הוצרך לחלוץ נעלו, וכיון דדין כבוד בעלמא הוא סגי לחלוץ נעל אחת.

ויש להוסיף בזה דברי מוהר"י אייבשיץ זצ"ל ביערות דבש ח"א דרוש י"א דענין חליצת המנעלים במקום קדוש הוא משום שהאדם ממשיך על עצמו קדושת המקום ע"י רגליו, ומה"ט בבית המקדש הולכין יחף, והובא בדרשות החת"ס, ומעתה כל עיקר חליצת המנעלים שייכא רק כאשר נתפס בהמקום שהוא אדמת קודש שע"ז נמשכת הקדושה ע"י רגליו, אך גבי יהושע לא נהפך המקום לאדמת קודש כמש"נ.

[והנה בזית רענן (לבעל המ"א) על הילקוט פרשת וישב רמז קמ"ב הביא דמי שאין לו מנעלים הרי הוא כמנודה לשמים, וביאר כי עיקר נעילת הנעל באה להפסיק בין האדם לקרקע אשר אררה ה' אחר מעשה אדם הראשון יעו"ש, ואפשר דבמקום גילוי שכינה פקע מהמקום קללת האדמה, וסמך לזה ביומא לט: שנטע שלמה במקדש כל מיני מגדים מזהב והיו מלבלבים, ולכן במקדש אין צריך הפסק נעל בין האדם לאדמה, וזהו דכתיב! 'אדמת'; קודש, כנגד! האדמה הארורה;].

ויש להוסיף, דהנה תנו בברכות נד. שאסור ליכנס בהר הבית במנעל שברגליו, ושם סב: מייתי התוספתא [פ"י] דהוא נלמד ממה שאמר לו הקב"ה למשה של נעליך, והביאו הר"מ בפ"ז ביה"ב ה"א וה"ב בכלל כל ההלכות של מורא מקדש יעו"ש, ולפי"ז היה מחויב משה לחלוץ ב' מנעליו מדין מורא מקדש, משא"כ גבי יהושע שלא היה במקום המקדש, ורק חלץ מנעל מחמת כבוד המלאך, א"כ שפיר י"ל דסגי במנעל אחד.

אכן יעוין בקרי"ס שם שכתב דיסוד איסור נעילת הסנדל בהר הבית הוא מדכתיב והיה מחנך קדוש, דנראה דאין זה שייך לדין מורא ממי שהזהיר על המקדש כמבואר ביבמות ו:; אלא הוא הלכה מהלכות מחנה קדוש, ואשר לפי"ז לכאורה יבואר גם מה שיהושע היה צריך לחלוץ מנעליו, לפי שאם כי לא נתקדש בקדושת עזרה, מ"מ היה מחנה קדוש משום גילוי שכינה, ומחנה קדוש מחייב חליצת מנעל, [אלא דצ"ע לפי"ז, למה סגי בנעל אחת].

שו"ר מש"כ בשמות רבה [פ"ב פי"ג], דכל מקום שהשכינה נגלית אסור בנעילת הסנדל, וכן ביהושע,

בהמשך לנושא שאודותיו נסוב העלון בשבוע שעבר, הישיבה, נשלים בטור זה מדרבי רבותינו זיע"א:

...מעשה שהייתי אצל החפץ חיים בשבת קודש, וכשאמר אשת חיל מי ימצא וגו', נעמד בפסוק נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ, והתחיל לתרגם באידיש ואמר בזה"ל: הרי אשת חיל קאי על התורה כמו שמצינו בחז"ל בכמה מקומות א"כ מי הוא הבעל של התורה - ודאי זה התלמיד חכם שלומד את התורה, וזהו שאמר שלמה המע"ה שכאן בעוה"ז יכולים לרמות ששואלים להת"ח גמרא או תוספות בסדר נזיקין והוא יודע, אבל מנין הוא יודע זה, הוא לא למד הגמרא אלא יודע מהקצות שמביא את זה או מהנתיבות וכו', וכן בסדר נשים הוא ג"כ יודע לענות אבל כמו"כ הוא יודע זה מהפני יהושע מהאבני מלואים וכו', והרי מרמה בידיעתו. משא"כ שם למעלה בשבתו עם זקני ארץ היינו הפמליא שלמעלה (המה הצדיקים שהיו בדורו של הנידון כידוע) נודע בשערים בעלה - היינו השערים המצויינים בהלכה - שם אומרים לו ערוך מה שלמדת מסכתא אחרי מסכתא... שם לא יכולים לרמות! וסיים החפץ חיים ברגשות יתירה ואמר מה דוחקים את עצמם הבחורים בהישיבות שם, (בלע"ז: וואס קוועטשין זיי זיך די בחורים אין די ישיבות) היאך יוצא בחור מהישיבה בלא שני סדרים גמ' לכל הפחות!?

[מהגה"צ רבי אליהו לאפיין זצ"ל, בספר לב אליהו ח"ג עמוד נ"ח]

מאוד שמחתי בדבריך היקרים, אל תתאוה לחידושים ארוכים, לא כח החידוש חסר לך, אך באמץ שכלך לאמת ומישרים אינך מסוגל לחידושים הרגילים הממוזגים בהזנחת הנקודה האמתית על הרוב, ואל נא תדחוק את עצמך לחקות את המפלפלים המתפלפלים, בהוספך בשקידתך תוסיף אמנם לחדש בתורה, אבל ענין החידושים פי' הגר"ח מולזין זצ"ל בהיות שאין עומק תורה שבע"פ מתגלה אלא אחרי רב השקידה והעמל כל המתגלה מקרי חידוש וכל המוסיף בקנינים שהתורה נקנית בהם מוסיף ידיעה יותר ברורה וטועם נעימות הצפונות אשר היו בעילום והסתר טרם עמלו והן הנה החידושים משמחי נפש ומלהיבי אהבה עילאית מורם מכל שפלות הגופניים ומהפכים גשם לנשמת חיים, וחברך יתרגלו בהערותיך העמוקות ולא ידרשו ממך יותר.

[החזו"א קובץ אגרות ד']

...כשאתה לומד הסוגיא אל תלמד יותר משנים או שלשה ראשונים, כדי שלא תתבלבל. כשנשאל איזה ראשונים ללמוד השיב רשב"א ריטב"א רמב"ן. וכשאתם לומדים מסכת כתובות [מסכת זו עסק בה הבחור] תלמדו את הראשונים מתוך השיטה מקובצת מפני שהוא מביא את מה שצריכים. הבחור ראה שהוא עת רצון והמשיך לשאול ומה עם הלימוד בספרי האחרונים, השיב רבינו אחרונים באקראי בעלמא.

[מעשה איש ח"ג עמוד פ"ח]

וכן הכהנים לא שמשו במקדש אלא יחפים, ומבואר דיסוד איסור נעילת מנעל הוא במקום גילוי שכינה, [והאירוני לדברי רבינו בחיי בפרשת עקב (פ"ח פ"ד) דהלויים נושאי הארון הלכו יחפים, וע"ז נאמר ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה, והוא עפ"י הנ"ל, וכעין זה במדרש במדבר פ"ה דכל שבט לוי נושאי המקדש הלכו יחפין, אכן במשנת רבי אליעזר כתב שהלכו יחפין מפני כבוד השכינה, ק"ו ממת שנושאי המטה הולכין יחפין, הרי דאין זה מדין גילוי שכינה אלא לכבודו של מקום], ואף מקום עמידת המלאך אצל יהושע חשיב גילוי שכינה.

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

קדושת בית הכנסת

מקור הדגן

כשם שהשכינה היתה שרויה בבית המקדש, כך היא שוכנת בבתי כנסיות, וכך מובא בגמ' ברכות דף ו' ע"א – מנין שהקב"ה מצוי בביהכנ"ס שנאמר "אלוקים נצב בעדת א-ל", דהיינו שיש השראת שכינה בעת התפילה, על גודל קדושת בית הכנסת וסגולתו המיוחדת להשראת השכינה בישראל, למדים אנו מדברי חז"ל (בר"ר מח, ז) עה"פ (בראשית יח, א) "והוא יושב פתח האהל כחם היום": "רבי ברכיה משום ר' לוי אמר: ישב כתיב, ביקש לעמוד, א"ל הקב"ה שב אתה – סימן לבנין: מה אתה יושב ושכינה עומדת. כך בניך יושבין, ושכינה עומדת על גבן – כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וערוין קריאת שמע, והם יושבים לכבודי ואני על גבן שנאמר (תהלים פ"ב): אלקים נצב בעדת א-ל", (עי' ילקוט תהלים רמז תתל"א).

כמה גדולים דברי חכמים! הקב"ה נוהג בנו בביהכנ"ס, כביכול, כמנהג בעל הבית, המקרב ומכבד את הבאים בצל קורתו, השכינה עומדת וישראל יושבין. ולא כפי מדת מלכותו יתברך, שנוהג בה בפמליא של מעלה, שם יושב, כביכול, על כסא כבודו ומלאכים עומדים סביב לו, אלא כמדת בעה"ב בשר ודם, בבחינת "הקב"ה נקרא ידיד". הרי שהקשר בין בית המקדש, עליו נאמר (שמות כה, ח): "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" לבית הכנסת בהופעת השכינה, אחד הוא ולכן כינו חז"ל את בתי הכנסיות ובתי המדרשות "מקדש מעט".

מובא בילקוט תהלים אות תרנ"ט "רב הונא אמר כל שאינו נכנס לביהכנ"ס בעוה"ז אינו נכנס לביהכנ"ס בעולם הבא, והמתפלל בתוכה בעולם הזה כאילו מתפלל בבית המקדש". כמו"כ אמרו במגילה (כט.) עה"פ (תהלים צ, א) (ה' מעוץ אתה היית לנו בדור דודו": "דרש רבא: אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות", וכן אמרו (ילקוט ישעיה תפ"א) עה"פ (ישעיה נה, ו) "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב": "דרש רבי ירמיה בשם רבי אבהו: היכן הוא מצוי? בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, היכן הוא קרוב? בבתי כנסיות ובתי מדרשות".

לאלה שהלכו בגולה אחר חורבן ביהמ"ק מייעד הנביא יחזקאל את היעוד של "ואהי להם למקדש מעט" (יחזקאל י"א) ותרגם ינתן בן עוזיאל "ויהבת להון בתי כנישתא תניין לבית מקדש", כלומר שבית הכנסת הוא שני במעלה לבית המקדש, וכך דרשו חז"ל בגמ' מגילה כ"ט ע"א עה"פ "ואהי להם למקדש מעט" אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. הלכה מפורשת בשו"ע אור"ח סימן ק"ב שאסור לישב או לעבור לפני המתפלל שמונה עשרה, וכתב הט"ז מפני שהמקום שהמתפלל עומד אדמת קודש הוא כל זמן שהוא מתפלל ולכן צריך תוך ד' אמותיו לנהוג כבוד ולעמוד מפני הקדושה, והחיי אדם סימן כ"ו ג' כתב שהטעם משום דהמתפלל שכינה כנגדו ואסור להפסיק בינו לשכינה.

קדושת ביהכנ"ס כקדושת בית המקדש

הרבה דינים ומנהגים שהנהיגו בביהכנ"ס כוונתם ברורה לדמותו לביהמ"ק, דוגמה לכך מוצאים אנו בגמ' שבת ד"א ע"א – אמר רבא אמר רב כל עיר שגגותיה גבוהים מביהכנ"ס לסוף חרבה שנאמר (לרומם את בית אלוקינו להעמיד חרבותיו", וכן פסק הרמב"ם בהלכות תפילה פ"א ה"ב – כשבוניס ביהכנ"ס אין בונין אותה אלא בגבהה של עיר, וכן נפסק בשו"ע אור"ח סימן ק"ג סעיף ג', וכתב רבינו בחיי בספרו כד הקמח שהטעם הוא כדרך שביהמ"ק נבנה בגובה של הר, וכן נראה ממה שכתוב בתוספתא והביאה הר"ף בהלכות מסכת מגילה פרק ג' ופסקה הרמב"ם בהלכות תפילה פ"א ה"ב שאין פותחים פתחי ביהכנ"ס אלא במזרח שנאמר "והחוננים לפני המשכן קדמה", וכן נפסק בשו"ע אור"ח סימן ק"ג סעיף ד'. היראים בסימן שכ"ד משוה מורא ביהכנ"ס למורא מקדש חז"ל "ויראת מאלוקך צוה בהכנס אדם לביהכנ"ס או לביהמ"ד שינהג בהם מורא וכבוד דכתיב בפרשת בהר "ומקדשי תיראו", ותנאי ביבמות דף ו' ע"ב לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש, פירוש מהקב"ה, ומצינו ביהכנ"ס וביהמ"ד שנקראו מקדש שכתוב בתו"כ פרשת בחוקתי "והשימותי את מקדשכם" לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות, למדנו כשאמרה תורה "מקדשי תיראו" שבתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל. ומשמעות דבריו שמורא ביהכנ"ס הוא מדאורייתא. רואים דמה גדול ענין זה של קדושת ביהכנ"ס שרק צרכי מצוה שאי אפשר לעשותם במקום אחר בקושי התירו לעשות בביהכנ"ס (עי' שו"ת מהרש"ם ח"ה סימן ס"א). בס' קצות השלחן סימן כ"ט כתב כשצריכים לתקן ספסל או שלחן של ביהכנ"ס טוב להוציאו לתקנו בחוץ הגם שהמלאכה היא לצורך ביהכנ"ס. ונכבר האריך בזה בשו"ת מהרי"ק שורש קס"א עיי"ש). בספר יראים השלם סימן ק"ד כתב שכשם שאסור ליכתות מן ההקדש כך אסור ליהנות מבתי כנסיות ובתי מדרשות שנתייחדו לתפילה. בס' האשכול ח"א סוף סימן כ"ד כתב שהשוו חכמים קדושת ביהכנ"ס לקדושת המקדש.

נקיץ ביהכנ"ס

מובא בטור אור"ח סימן קנ"א "ונוהגים בהם כבוד לכבדן ולרבצין", המקור הוא מהברייתא מגילה כ"ח ע"ב ת"ר בתי כנסיות אין נוהגין בהם קלות ראש אין אוכלים בהם ואין שותים בהם וכו' ומכבדין אותן ומרביצין אותן כדי שלא יעלו בהם עשבים (הפירוש כיבוד ניקוי הגית וריבוץ זריקת מים על פני הקרקע), היראים בסימן ת"ט אחר שהביא ענין של מורא ביהכנ"ס שדומה למורא מקדש מביא את הברייתא במגילה הנ"ל, רואים שלכבד ולרבוץ ביהכנ"ס הוא

רבינו הגרי"ש אלישיב שליט"א

האם מותר לעשות חתונה בביהכ"נ

בשו"ע אור"ח סי' קנ"א מבואר דאף בתי כנסיות שבחז"ל שעל תנאי הן עשויות, לא שרי לאכול ולשתות בהם דאין תנאי מועיל לקלות ראש, ואכילה ושתיה מיקרי קלות ראש כמ"ש המג"א שם בסק"ב, ואף דבשו"ע סעי' ד' כתוב דסעודת מצוה שרי לאכול, אבל קושא פת וקטניות בלבד עיי"ש במג"א. אמנם בביאור הלכה שם ד"ה אבל בביה"כ הביא כמה פוסקים דמועיל תנאי אף בישובה, אך זה להאכיל שם עניים כשהמקום דחוק עיי"ש.

ואף שאנשים מקרוב באו להנהיג לערוך קידוש בביהכ"נ בקריאת חתן או בר מצוה, דבר זה הוא לא לפי השו"ע, ואפשר שסומכים על הג"א הסובר דמותר לאכול בב"כ העשויים על תנאי גם בישובן, עי' מחה"ש שם סק"ב, אף שרבים חולקים עליו.

מ"מ סעודת חתן וכלה בליל החופה שהאווירה היא אוירה של שיחה וחדוה, ההיפך מכובד ראש, א"א לערוך שמחת נישואין בביהכ"נ, ולא אריך למיעבד הכי, ועי' שו"ת דברי חיים ח"ב חו"מ סי' ל"ב "שאינ רשאים להשתמש בבהימ"ד אפי' עי' תנאי לעשות סעודת נישואין ולשחוק בשמחת מצוה".

^{[קובץ תשובות ח"א סי' ט"ז)}

חלק מהמורא והכיבוד שהוזהרנו עליהן בתורה, וכן מורא בסמ"ג עשה קס"ד "וגם בבתי כנסיות ובתי מדרשות צריך מורא וכבוד ואין נוהגין בהם קלות ראש". השדי חמד כללים מערכת הב' את מ"מ הביא כמה דעת אחרונים שדין מורא ביהכנ"ס אינו אלא מדרבנן, אולם החיי אדם כלל י"ז סעיף ו' מציין דברי היראים הנ"ל ומסיים "וכתבו הפוסקים דמצוה זו לירא מן המקדש נוהג בביהכנ"ס מדאורייתא. ונראה דלכבד ולרבוץ ביהכנ"ס הוא משום כבוד השכינה השרויה בביהכנ"ס בכלל, וכמו שכתב הכף החיים בסימן קנ"א ג' בשם מהר"ל דאין לבזות אדם בביהכנ"ס משום שמזולל בכבוד השכינה.

מובא בספר יפה ללב סימן קנ"א אות י"א – מצוה להרים את הדשן מעל המזבח שנאמר "והרים את הדשן", ובזמן הזה מצוה לכבד ולרבוץ את ביהכנ"ס והטעם לכך כדי להגדיל כבוד הבית ולהדרו. וכעין זה כתב בס' ראשית חכמה (שער הוראה פרק ט"ו) כיון שביהכנ"ס הוא מקום שהשכינה הנקראת כבוד שורה שם לכן צריך לכבד ולרבוץ ולהסיר ממנו כל לכלוך ועפר וכיוצא כדרך שמכבדים בתי מלכים, דהיינו גם אם יש איזה אדם שבביתו אינו מקפיד על נקיץ וסדר בכל זאת צריך לחשוב שהרי בית המלך נוהגין בו כבוד ולמה יגרעו הבתי כנסיות ולא נשמור על נקיונם.

ההתעסקות בנקיץ ביהכנ"ס וביהמ"ד הוא מצוה גדולה וכמה גדולים טרחו בזה וכפי שמביא המג"א סימן קנ"א סק"י בשם ספר חסידים שרבי יעקב בן יקר רבו של רש"י היה מכבד בזקנו לפני ארון הקודש, וייש גורסים שסבו של רש"י זכה לנכדו זה מפני שטיאטא את הרחבה שליד ארון הקודש בזקנו, וכן מובא בס' כף החיים סימן ק"ג ס"ק מ' בשם כנה"ג דו"ל "שמעתי על חסיד מוהר"ר אליעזר בן שושין בכל יום שישו אחר חצות לכבד בזקנו לפני אה"ק". בס' טורבך יביעו ח"ב עמוד רכ"ז מובא שהצדיק רבי אריה לוי'ן זצ"ל זכה למה שזכה מפני שניקה בצנעה את חדרי השירותים בתלמוד תורה "עץ חיים".

כתב בס' משנת יוסף (הלכות ביהכנ"ס) סימן כ"ו אות ב' דיש ללמוד מזה בק"ו שאם צריך לדאוג לנקיץ ביהכנ"ס עכו"כ שלא לכלכלך ביהכנ"ס ע"י זריקת בדלי סיגריות על הרצפה דעד כאן לא התירו בגמ' ברכות ס"ג ובשו"ע סימן קנ"א סעיף ז' לרוק בו ובלבד שישפשפשו ברגליו שלא ישאר בעיץ אלא כמו בביתו דלא קפיד איניש אריקקה, אבל לכללך ביתו כשול שאנשים מקפידים, ורואים מזה ששיעור שמירת נקיץ ביהכנ"ס הוא לחשוף שלא יגרע מביתו, ולכן כתב בשער היקין במשנ"ב אות ט"ו "שהעשירים המקפידים בביתם על הריקקה א"כ גם ביהכנ"ס וביהמ"ד יאה להם אסור לרוק". ולפי"ז פשוט שרק בזמן התלמוד שהרצפה בבתים היתה מאדמה לא הקפידו על ריקקה, אבל בזה"ז שאין אחד שירוק בביתו וישפשפנו ברגליו פשיטא שאסור לעשות כן בביהכנ"ס ומכש"כ לכללך.

אף שהותר ריקקה בביהכנ"ס לא יעשה כן בפני חבירו כדי שלא ימאס בה וככל המשנ"ב סימן קנ"א ס"ק כ"ד מדברי הגמ' בחגיגה דף ה' שדרשו את הפוסק "כי את כל מעשה האלוקים יביא במשפט על כל נעלם" קהלת י"ב) ושמואל אומר שזה הרק בפני חבירו ונאמס. עי' בן איש חי פרשת ויקרא אות י' (עי' בענין ריקקה בביהכנ"ס בשו"ת קרן לדוד אור"ח סימן ל"ח שו"ת הרב"נ אור"ח סימן ב' שו"ת חינוא דחיי סימן נ"ה ובשו"ת כוכבי יצחק ח"ג עמ' רל"א ובס' נחמד למראה ח"ג דף מ"ח). רואים אנו חומרא בדברי הפוסקים שהכיר לנטילת ידים לא יהיה בביהכנ"ס אלא בפרוודור ביהכנ"ס והכל משום קדושת ביהכנ"ס (עי' שו"ת צור יעקב סימן ע"ז שו"ת משנה שכיר ח"א סימן ט"ו אות ד').

מנהג הדלקת נרות בבית הכנסת

מוצאים אנו במדרשי חז"ל בפרשת בהעלותך על חשיבות מעלת הדלקת הנרות שבמקדש, וכהיום שחורב בית המקדש נוהגת הדלקת נרות בבתי כנסיות שהם בבחינת מקדש מעט כמובא בגמ' מגילה כ"ט ע"א, ראו רבותינו להנהיג הדלקת נרות בבית הכנסת כזכר לנרות המקדש.

מקור המנהג

עניין הדלקת נרות בביהכנ"ס מובא בשו"ע אור"ח סימן קנ"א ס"ט ובסימן רח"צ סי"א, ובסימן תקי"ד ס"ב נפק שמותר להדליק ביום טוב נר של ביהכנ"ס שהרי בהדלקתו נר מצוה לאותה שעה. וכתב המשנ"ב ס"ק ל"ג – רצה לומר אילו א"צ להאיר שעוד היום גדול אפ"ה איכא מצוה להדליק משום כבוד ביהכנ"ס ואפילו אין שם אדם בביהכנ"ס מותר.

מובא במדרש הגדול פרשת בהעלותך וז"ל – "באורים כבוד ד"י מלמד שישראל חייבין להדליק נר בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהן במקדש שנאמר "ואהי להם למקדש מעט", מה מקדש לא היה הנר כובה בו, כך ישראל חייבין להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ומוצאים אנו מקור למנהג להדליק נרות בביהכנ"ס בומני התפילות ממש"כ במדרש רבה במדבר פרשה ד' אות כ"א וז"ל – בעון קומי, רבי יוחנן מהו פעולתי (עי' דברי הימים א' כ"ו), א"ל שפעל פעולה גדולה בתורה, מהי גדולה גדולה פעל שהיה מדליק לפני הארון נר אחד שחרית ונר אחד ערבית (עי' מד"ר שיר השירים פרשה כ' אות ט"ו). השלה"ק בפרשת תצוה כתב וז"ל – ומ"מ מצוה להדליק נר בביהכנ"ס שנקרא מקדש מעט ויהיה הנר דולק ערב ובוקר בשעת התפילה כי התפילה במקום הקרבנות בביהמ"ק. וכמדומה לי שמצוה זו של הדלקת נר בביהכנ"ס בשעת תפילה כתוב ג"כ בס' מנורת המאור, ומשמע מדבריו דגדר הדלקת נרות בביהכנ"ס הוא משום זכר למקדש, וכך מובא מנהג זה במהרש"ל

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלהנן פרץ

עפר מהכותל

מעשה ב'אחד שללורך פרנסתו אסף את האזנים והעפר של הארכיאולוגים החופרים ב'אזור הכותל וקיבצו לתוך צקבוקים כדי למוכרם לסגולה. ויש לדון בזה משום גזל הקונים ואכמ"ל, אבל עוד יש לדון משום איסור ל'א תעשון כן ל'ה' אלקיכס. כי יש לחקור במהותו של הכותל המערבי אם הוא כותל העזרה או שמ'א כותל הר הבית הוא. ובפשוטו אם כותל הר הבית הוא אי'ן איסור סתירת צית המקדש על זה אבל מ"מ אסור לקחת ממנו אזנים מדו'ן צית כנסת.

רחבת הכותל

פשוט הוא כי רחבת הכותל נחשבת צית כנסת ולא בגלל רחבה של עיר המשמשת לתפילה אלא כדו'ן צית כנסת גמור. ונראה כי קדושתה רבה מצית כנסת רגיל משום שאין צניין רחבת הכותל על תנאי וכל דיני צית כנסת על כל חומרתם שייכים ברחבת הכותל. ומעתה כיוון שיש איסור ליתוץ כמבואר בשו"ע סי' קנ"צ א', ק"ו שאסור ליתוץ מן הכותל שהוא יסוד האיסור כמ"ש הרמב"ם ספר המ'אות לא תעשה ס"ה. וראה בזמנחת חינוך מ'אוה תל"ז. והנה מפורסמים דברי האו"ח הקדוש פרשת ראה פרק י"ג, כי איסור נתי'נה הוא לאו דווקא א'זן אלא אף רזאס בצניין אסור. ומעתה לקיחת א'זן מן הכותל ואף לקיחת עפר שצין האזנים יש לחוש לאיסור.

פסולת

אמר לי סוחר זה כי האצק והעפר שמוכר הוא ל'ציבור, הן מ'אידי ל'דים של הכותל ולא מהכותל עצמו וגם מדובר ב'אצק ועפר שנופלים מהכותל ואין הוא המפיל. והנה גם בזה יש לדון האם צית כנסת דינו תשמיש מ'אוה של'אחר ש'נעשתה מ'אוותו נזרק או תשמיש קדושה ה'אריך גניזה כמבואר בס'י קנ"ד. ובשו"ת דברי מלכי'אל חלק ה' מחמיר בזה. ואף כמנהג העולם להקל המנהג צנוי על מה שצתי כנסת שלנו על תנאי עשויים אבל הכותל שאינו על תנאי אפשר ואין להשתמש גם ב'אזן ש'נפלה ממנו.

עניבה

אחר הדברים האלה יש לקרוא תגר על הנוהגים קלות ראש ליד שריד צית מקדשנו, ולכ'אורה אסור ל'בז'ש עניבה שם כדו'ן "לא מתקשטוין" המבואר בס'י קנ"א, ואין ל'בלות שם כדו'ן לא מטיילין, ואף לעמוד ב'חצורה כדי לה'טלטל אפשר ש'נחשב הדבר לקלות ראש. כמו כן אריך ש'העובדים יהיו י'אודים ואין להכניס שם נשיאים וש'רים ש'אינם צני ברית. וראה בשו"ת יצי"א ח"ג יורה דעה סי' ט"ו.

אחורה

ש'למים וכן רבים מ'ל'דים פניהם לכיוון הכותל ויו'א'ים כשגבם כלפי העיר העתיקה. והנה, אף צבית כנסת אין חיו'ב לעשות כן אם כי מוזכר מנהג כזה בכה"ח סי' קל"א, וכפי שהיה צבית המקדש. ולדעתי ב'שעת הי'א'אה ממש במקום ש'סם מסתיימת רחבת הכותל, שם יש מקום ל'ל'ד לאחוריו אבל ב'חוד רחבת הכותל הכל נחשב צית כנסת אחד ולא יועיל ל'ל'ד את עצמו שם.

אבילה

לפי כל ה"ל פשוט הוא שאסור לאכול ולש'תות כדו'ן צית כנסת ואף מים אסור לש'תות, ויש לדון אם שיעורו ה'בדולדים ש'יש שם יח'ציבו את המקום לצית מדרש. ודע כי אכילה של מ'אוה אפשר ש'מותרת שהרי אנו צודקין חמץ צבית הכנסת מוכח מזה שהיו אוכלים שם. גם סעודת קידוש החודש הייתה שם וראה בשו"ת עמק ש'אלה בזה.

במסכת ביצה בס' ים של שלמה פ"ב אות כ"ט ובפסקי תוס' מועד קטן סימן ב', ומשום כך כתב המג"א בסימן תקי"ד סק"ה דמצוה בנרות ביהכנ"ס אף שאין שם אדם.

הקצות השלחן סימן כ"ט כתב זכר למקדש שדלק נר תמיד, וכך מפורש בס' ארחות חיים וז"ל – "ונהגו כל ישראל להדליק בהם עששויות קודם שיכנס אדם להתפלל", וכתב הר' אשר ז"ל "ונראה בעיני טעם המנהג בזה הא דאמרינן בברכות דף ו' עשרה קדמא שכינה ואתיא, ע"כ צריך להדליק הנר, ועוד שכן היו עושיין במקדש, ונהגו כל ישראל שלא להדליק נר מנר ביהכנ"ס משום שהוקצה למצוותו והוקצה לאיסורו", ומצאתי בילמדנו פרשת בהעלותך אעפ"י שהקרבנות בטלו הנרות לא בטלו, ומשמע מזה דמנהג הקדש נהגו בהם, ושמענו שהקדמונים נהגו בהם איסור גדול ואין מגיחים להדליק מהם אפילו ללמוד ואפילו לכתוב בהן "וכ"כ בכלבו סימן י"ז והובאו דבריו בא"ר סימן קנ"ג ובמשנ"ב קנ"א ס"ק כ"ז.

יש שכתבו ע"פ מש"כ בתורה "ויקחו אליך שמן זית וך להעלות נר תמיד" וכפי שכתב בס' החינוך – מצוה צ"ח. שצינו הקב"ה להיות נר דלוק בבית המקדש להגדלת הבית לכבוד ולתפארת בעיני הרואים כי כן דרך הבריות להתכבד בבתיהם בנרות דולקים וכל ענין ההגדלה בו כדי שיכניס האדם בלבו כשיראהו מורא וענוה. מוצאים אנו הגדרה אחרת והוא עפמש"כ רבינו בחיי שמות כ"ה ל"א וכבר הקמח ערך ביהכנ"ס וז"ל – חייב אדם להדליק נרות בביהכנ"ס לפי שהמקום ההוא מיוחד לתפילה שהוא מפעולות הנפש והנשמה נמשלה לנר ועל כן הנשמה נהנית ושמחתה מרובה באותו האור וכו' ולכן הזהירו להדליק נרות בביהכנ"ס.

ואפשר להוסיף על דבריו על פי דברי הגמ' בברכות ל"ד ע"ב – א"ר חייא בר אבא אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות, רש"י מפרש משום הדחלונות גורמין לו שיכוון לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע, אמנם הרבינו יונה כתב טעם אחר משום שע"י ראיית האור מתיישב דעתו ואכל לכוון כראוי, וא"כ רואים בשיש יותר אור נפשו של אדם מתרחבת ומתפלל כראוי ולכן גם בהדלקת נרות בביהכנ"ס שיך

עקרי הענין

דיני כבוד בבתי כנסיות ובתי מדרשות, הוזכרו בכמה מקומות ב"ש" ובפוסקים ראה לקמן. - מכבדים את בית הכנסת ובתי המדרשות כדי לנקותם, ומרכיצים בהם מים שלא יעלה האבק ושלא יעלו בהם עשבים, מגילה כח ע"ב, רמב"ם תפלה פ"א ה"ה, טוש"ע קנא ט.

מצוה לרוץ לבית הכנסת ברכות ו ע"ב, רמב"ם תפלה פ"ח ה"ב, טוש"ע צ יב, וכעין זה כתב הירושלמי (ברכות פ"ה ה"א) שיהיה קל ורגליו לרוץ לבית הכנסת, ומקור דין זה נלמד בבבלי ובירושלמי מהפסוק בהושע (ו 1) "נרדפה לדעת את ה'". אבל בבית הכנסת עצמו אסור לרוץ, אלא ילך באימה וביראה מג"א שם ס"ק כד. ועיין ברמב"ם בית הבחירה פ"ז ה"ה.

היוצא מביהכ"נ לא יפסע פסיעה גסה ברכות שם, רמב"ם תפלה שם, ולא ירוץ טוש"ע שם, אלא ילך מעט מעט ירושלמי שם, רמב"ם שם. ונלמד בירושלמי שם כמה שנאמר (איוב יד טז) "כי תתה צעדי הספור", שכשהוא רץ הוא מראה שההתעכבות בבית הכנסת דומה עליו כמשא רש"י ברכות שם ודבר זה נראה כאילו יוצא מן הטורח אל המנוחה, ואדרבה ההימצאות בבית הכנסת היא המנוחה תרי"ש שם, ע"פ מגילה י ע"א. אמנם כאשר הוא יוצא מבית הכנסת נוסב מצוה אחרת או לבית המדרש, ומותר לו לרוץ מג"א ס"ק כו.

כאשר נכנסים לבית הכנסת יש להכנס לתוכו לפחות בעומק של שמונה טפחים כשיעור שני פתחים - שהם שמונה טפחים -טוש"ע סי' צ סעיף כ, ונלמד ממה שנאמר (משלי ח לד) "אשרי אדם שמע לי לשקך על דלתתי יום יום לשמר מצות פתחי". וברכות ח ע"א, ועיין ירושלמי שם פ"ה ה"א וטור סי' צ, ולא ישב סמוך לפתח, שאם יעשה כן זה נראה כאילו השהות בבית הכנסת היא עליו כמשא, והוא מוזמן סמוך לפתח לצאת רש"י שם. היוצא מבית הכנסת ישתחו ויציא, כעבד שנוטל ברכת רשות מרבו מהר"ל, הל' תפלה, רמ"א בשר"ע סי' קלב סעיף ב, וכדרך היוצא מבית המקדש באור הגר"א שם ס"ק ט, ע"פ תמיד פ"ו, ועי"ש בפי"ה הא"ש.

כל המתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר [- מכוון] את פניו לבית הכנסת נקרא רשע ברכות ו ע"ב, ורמב"ם פ"ה ה"ו,טוש"ע סי' צ סעיף ז, ונלמד שם בגמרא ממה שנאמר (תהלים יב ט) "סביב רשעים יתהלכות". ומבאר הרמב"ם תשובות הרמב"ם בפאר הדור סי' קג, שכל בית הכנסת מקדש הוא, וכשביטל הכנסת עומד ברחבה ופניו מכל סביביו נמצא זה האחוריו לבית הכנסת מולו, כעבד שנוטל ברכת רשות והרי הוא כאותם שבאנו בהם יחזקאל ח טז "אחוריהם אל היכל ה'" ועי' סוכה נא ע"ב וגג ע"ב. אבל אם הוא מתפלל בבית הסמוך לבית הכנסת וכן בחצרות הסמוכות לו ואחוריו אל כותל ביתו שהוא כותל בית הכנסת מותר, שאין הדבר ניכר שמחזיר פניו מבית הכנסת תשובות הרמב"ם שם, שו"ע שם.

אסור לעבור מאחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללים ברכות ח ע"ב, רמב"ם פ"ו ה"א, טוש"ע סי' צ סעיף ה, בצד שבו הפתח פתוח תרי"ש שם, טוש"ע שם, שנראה כמבריח עצמו מפתח בית הכנסת רש"י שם, ופרקי עול ומבזה בית הכנסת רש"י שם סא ע"א.

היה נושא משה או רוכב על בהמה, שאין כוון כשאינו נכנס, או שהיו לבית הכנסת שני פתחים, שהרואה אומר שיכנס בפתח האחר, או אם היו בעיר שני בתי כנסיות, שיאמרו שילך לבית הכנסת הרגיל בו, או שהיה לבוש תפילין בראשו, המוכיחות שהוא רודף אחר המצוות, מותר ברכות סא ע"א, ועי"ש ברא"ש, רמב"ם שם, טוש"ע שם.

נוהגים להדליק נרות בבית הנסת כדי לכבדו גמרא וטו"רש"ע שם, ונלמד ממה שנאמר בבישעה (כד טז) "על כן באורים כבוד ה'" אלו הנפסים שר"ת הרא"ש כלל ה סי' ח, ע"פ תרגום יונתן שם. ועי' ליקוט שמעוני רמז תכה. ונוהגים להדליק נר בבית הכנסת לפני שיכנסו לשם האנשים להתפלל, מפני ששהשכינה קרמה ובאה, ראה ברכות ו ע"א, וגם מפני שכן היו נוהגים לעשות במקדש כלבו סי' יז. ונהגו להדליק את הנרות בבית הכנסת אפילו ביום רא"ש ברכות פ"ח סי' ג. ועי' ברכות נג ע"א שני ביהכ"נ לא להאיר מדליקים אלא חלק בביהכ"נ.

מותר לקרוא לאורו של הנר של בית הכנסת, שכל שהוא קורא יותר יש בו באותו נר מצוה יותר גדולה, כיון שהנר בא להרבות אורה לבית הכנסת ובעני ירוחם נתיב ג חלק ה בשם רב שטרנאי גאון, שו"ע א"ח סע' קנז סעיף ג. ודוקא לקרוא דברי תורה, אבל לקרוא דבר חול או להדליק בו נר של חול אסור נמוק"י הל' ציצית, כלבו סי' יז. הקדמונים נהגו איסור גדול, שו"ע שם יד, מג"א שם ס"ק כ. ועיין במג"א שם שלהלכותו גם להדליק ממנו נר של מצוה אסור. ויש אומרים שדוקא בעוד שהנר דולק לצורך בית הכנסת אסור, אבל כשצריכים לכבותו מותר נמוק יוסף שם בשם הר"י אשר, שו"ע שם בשם שי מי שאומר. וכתבו הפוסקים שלא נהגו העולם לכהיזהר עכ"כ כלל, ומדליקים עם הנר של בית כנסת אפילו נר של חול, אם עושים כך לצורך גדול, יזן שרעת בית דין מתנה בכך שיהיה מותר ב"י שם, רמ"א בשר"ע שם, ועי"ש במג"א ס"ק כב.

אסור מן התורה לעשות או לצייר צורה של כל הבעלי חיים, ומשום כך ציוו אותם ראשונים להסיר את צורת אריות ונחשים שציירו על חלונות בית הכנסת אור ודעת ח"ד פסקי עבודה זרה סי' רג, שהסכים עם דעת רבינו אליקים, שהובאה גם במדריכי עבודה זרה סי' תתמ, ובהגהות אשרי ע"ז פ"ג סי' ד"ה ואורי', ובשו"ת מהר"ם מורטנברג חלק ד (דפוס פראג) סימן תרי, שו"ת רדב"ז ח"ד סי' קז שהסכים עמו להלכה, שיווי ברכה להחיד"א יו"ד סימן קמ"א אור ג, וכן להתמיר בבית כנסת שמתפללים בקביעות, כדי שלא יהיה זכר וקיום לדבר שנעשה באיסור ב"י יו"ד סי' קמא סוף אור ו ד"ה כתב המדריכי, בדעת רבינו אליקים. ואף שבבית המקדש היו כרובים ושאר צורות, לא לומר שההואיל והותרו אותם צורות נתיי אותם אף בבית הכנסת, שהרי כבר דרשו במכילתא מיהלא דרבי ישמעאל יתו - מסי' דבאחד ששקעה יד"ה לא תעשו "לא תעשו לכם", שלא תאמר הואיל וניתנה רשות לעשות בבית המקדש הרי אני עושה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ת"ל "לא תעשו לכם", ע"כ. ובאמת אף בבית המקדש אם היו מוסיפים עוד שני כרובים, ועושים ארבעה כרובים היה בכך איסור תשובת רבינו אליקים באור ודוע שם, וראה שבדברי רבינו אליקים לא ברור אם האיסור מצד "לא תעשון אתי", או מצד "לא תעשה פסל", ומפשטות תשובתו המלאה שהובאה באור ודוע משמע שהוא אסור משום "לא תעשה לך פסל", וכן משמע ברדב"ז ח"ד סי' קז, וכן כתב בדברי יציב חלק יו"ד סימן לח אות א-ב, אמנם בב"ח ח"ד סי' קמ"א, בכנסת יחזקאל סי' יג ד"ה עוד כתב, ובבית דוד הספרדי סי' ה שהובא בדרכי תשובה יו"ד סי' קמא ס"ק מח כתבו שאיסור משוטל תעשון אתי, ועי"ש בספרדי שם כתב שיש להחמיר באיסור זה יותר בבית הכנסת.

יש שכתבו שאף לדעת המתירים להניח בבית הכנסת צורות של בעלי חיים [ראה לקמן], אסור מן התורה להניח בבית ככנסת צורה של אריה או שור או נשר שהם החיות שבמדור העליון במרכבה, ורדב"ז ח"ד סי' קז בדעת הר"ף, אף שאבי ע"ז מג ב כתב שאסור לעשות את דמות אותם חיות רק כאשר הם מחוברות, אבל כאשר הן גופנים נפרדים – מותר, וכן נפסק בטוש"ע קמא ד, וסובר הרדב"ז שדעת הר"ף שהשמיט את דברי אב"י, שלמסקנא לא נפסקו דברי אב"י. יש סוברים שאף לדעת הראשונים והפוסקים הסוברים להלכה שאין איסור מן התורה לעשות או לצייר צורות בעלי חיים אחרים מלבד צורות אדם [נמב"ם עכ"ם פ"ג ה"יא, סמ"ג לארין כב, ב"י בשם "כל הפוסקים", ושו"ע יו"ד קמא ו, ט"ז יו"ד קמא ס"ק ה. וראה ע"ז מב א-ב לענין עשיית דוקאן], אסור להחזיק כל צורה בולטת, כדי שלא יחשדו בו שהוא עובד לאותה צורה, ראה ר"ה כד בו, ועי"ז מג ב, טור יו"ד קמא. וראה רמב"ם עכ"ם פ"ג ה"א, ושו"ע יו"ד קמא ד-ה, ולכן אין להניח בבית כנסת צורות בולטות, ואף שבבית הכנסת נמצאים אנשים רבים, ובדרך כלל לא חוששים לחשד באופן זה, בבית

הרב נחום זאב רוזנשטיין

הכנסת שהוא מקום שמתפללים בו חוששים לחשד, ואסור להחזיק בו כל צורה בולטת, ודבר זה מכוער הוא. רמב"ן עבודה זרה מג ב בדעת הגאון, הכרעת הר"ן ע"ז יט ב מדפי הר"ף, כדעתה הראשונה שהביא שם, הובא בב"י סי' יו"ד קמא ד"ה ומש"כ רבינו כסן ר"ת, שו"ת מבי"ט שאלה ל, שו"ת אבקת רוכל סי' טג שהסכים עם ר' אליהו קאפסלי לאיסור, וצייד כן גם בדעת הרמב"ם, ודעת רבינו אפרים שם, פמ"ג משיב"ו ארי"ח סי' צ סק"י, קונטרס טהרת הקודש למהר"ר שמואל הלר [העללערן] מצפת שצייד לאיסור לשים צורת אריות בבית כנסת האר"י, ספר ישיר לב חלק ארי"ח (מערכת אות ל') [מערכת צ', דף ט' ע"ד] לרבי דוד חזן, שו"ת דבר משה (מהגאון מהאראדענקס) חלק א' סי' [ל]זו וסי' [ל]ח], כיון שבדברי שיש חשש עבודה זרה צריך להתמיר. ראה שו"ת רדב"ז ח"ד סי' קז שסובר שסובר שאין בכך חשד כיון שבבית הכנסת מתפללים רבים, ואעפ"כ מכתוב הדבר שיהיה בבית הכנסת צורות כאלו, וכמו שכתב רבינו ירוחם נתיב י"ז ח"ה דף קנ"ח טור ד, שאף ברבים כשאין חשד, מכוער הדבר. ונראה שדברי הרמב"ן בעבודה זרה שם שכתב שבבית הכנסת יש חשד אף שיש שם רבים לא היו לפני הרדב"ז. וראה שו"ת אבקת רוכל שם שלדעת הרמב"ם והר"ף להלכה אין כלל היתר של רבים כשיש חשד, שהרי השמיטוהו. ולדעתם צריך לומר שבבית הכנסת של נהרדעא שנקרא "שף ויתבי" לא הוציאו את האנדרטה מבית הכנסת, משום ששעת השמד היתה והאנדרטה הונחה באונס על ידי המלך וכשבלטה המלכות הסיירה משם רמב"ן עבודה זרה שם, רבינו אליקים בתשובתו באור ודוע שם, שו"ת רדב"ז שם, שו"ת מבי"ט שם, שו"ת דברי יוסף סי' ח' ד"ה ועוד. ראה גם בערוך ערך אנדרטא שכתב שהיתה שעת השמד. עוד ראה באבקת רוכל סי' טג שכתב שאפשר לומר שרבינו אפרים שהובא במדריכי ע"ז סי' תתמ שהתיר להניח ציורים של עופות וטוסים שאינם בולטים, בבית הכנסת, מודה שאסור לעשות את אותם ציורים, אף שבדעתו אין צריך להסירם, ומותר להפגלל שם, וא"כ דעתו הפוכה מהרמב"ם שסובר לדעת האבקת רוכל שם שאף לעשות אותם מותר, אסור להשהותם משום חשד).

נחלקו הראשונים מתי אסרו חכמים להניח צורה בולטת בבית כנסת משום חשד עבודה זרה: יש סוברים שאיסור זה נוהג רק בצורות שמנהג עובדי הכוכבים באותו זמן ובאותו מקום לעבוד להם ח"י הר"ן ע"ז מג ב, ובר"ן ע"ז סוף י א בדפי הר"ף, רבינו דוד בחודשיו לע"ז שם הובא ברדב"ז ח"ד סי' קז, ב"י יו"ד קמא ד"ה כתב המדריכי, גם בדעת הרמב"ן. אן ראה רדב"ז ח"ד סי' קז שכתב שהרמב"ן מחמיר מהר"ן ורבינו דוד ולדעתו אף בספק אם עובדים לדבר זה אסור. עוד ראה בשו"ת אבקת רוכל סי' טג שכתב שאף רבינו אפרים שהובא במדריכי ע"ז סי' תתמ, שהתיר להשאיר בבית הכנסת מודה שאסור להשאיר שם צורה של אריה שהגויים רגילים להתפלל אליו), ויש סוברים שאף על פי שאין מנהגם של עובדי הכוכבים באותו מקום וזמן לעבוד לאותן צורות, מכל מקום אל לו לאדם להחזיקן ברשותו, שמא יבואו אנשים לחשוד בו שמשום עבודה זרה משהה הוא אותן ברשותו (רבינו ירוחם נ"ז ח"ד בשם רבו, הובאו דבריו ברמ"א יו"ד קמא סוף ט"ג, ט"ז שם סק"י, ש"ך יו"ד שם סק"ח, וסי"ק טז-יז, שו"ת מהר"י"ט ח"ב יו"ד סי' לה בדעת רבינו אליקים וכן משמע בשו"ת אבקת רוכל סי' טג שמצדד לאסור בבית הכנסת את כל צורות הבעלי חיים הבולטות משום חשד ולא התנה שיודעים שעובדים לה הגויים.

יש שכתבו שאף אם נאמר שאין איסור אפילו מדרבנן לעשות צורות בעלי חיים אפילו בולטות מלבד צורת אדם [ראה דעה שניה בר"ן ע"ז יט ב. הובאה בב"י סי' קמא ד"ה ומש"כ רבינו בשם ר"ת, ב"י שם ד"ה כתב המדריכי, בדעת הרמב"ם ורבינו אפרים], אסור להניח בבית הכנסת צורות וציורים של בעלי חיים מטעמים אחרים.

א. שהמתפללים באותו בית כנסת נראים כשוחים ומשתחיים בברכות שמונה עשרה לאותה צורה רבינו אליקים בתשובתו שהובאה באור ודוע ובהגהות אשרי שם, שו"ת מהר"ם דירם, שו"ת אבקת רוכל סי' טג, וסי' סה בשם מהר"ם פדאוה, ט"ז יו"ד סי' קמא ס"ק ד, חכמת אדם כלל פה אות ז. וראה ע"ז יב א, וטוש"ע סי' קז סעיף ב שאסור לשחות בפני ע"ז להוציא קרן מרגלו משום חשד. עוד ראה שם ברבינו אליקים משמענו שלדעתו הטעם שאסור בברכות ה ב, ובטור שו"ע סי' צ סעיף כג, שיהיה דבר חוצץ בין המתפלל לקור, הוא משום שנראה כמתפלל לאותו דבר. עוד ראה באור ודוע שם שכתב שכיתתו את נחש הנהודת אף שלא היה עבודה זרה, רק משום שהעם טעו אחריו, ולכן גם כאן צריך להסירו). ויש שציידו לומר שלטעם זה אסור רק כשהציור נמצא מול המתפללים (ראה שו"ת אבקת רוכל סי' טג שכתב עוד כתב שרבינו אפרים מודה כשהצורה בצד שמתפללים אליו. וראה עוד אבקת רוכל סי' סה בשם מהר"ם פדאוה ושו"ת מהר"ם דירם, להעשיר יצפין', ונראה שכונתו לא היה כ"ש ויתבי"ט שכתובה זרה מג ב, ששם לא היה הציור מול המפללים). וי"א שאסור אף כשהציור נמצא בצד אחר שלא כנגד המתפללים, שבכל מקרה יש לחוש שנראה כמשתחוה לו (ראה בית דוד הספרדי סי' ה. ראה שכן משמע גם בתשובת רבינו אליקים עצמו שהביא את דברי הגמרא בכא בתרא כה ב "הוצגה להפכים דירם, להעשיר יצפין', ונראה שכונתו אפילו כשהצורת חדרים מג ב, ששם לא היה הציור מול המפללים). וי"א שאסור אף כשהציור נמצא בצד אחר שלא כנגד המתפללים, שבכל מקרה יש לחוש שנראה כמשתחוה לו (ראה בית דוד הספרדי סי' ה. ראה שכן משמע גם בתשובת רבינו אליקים עצמו שהביא את דברי הגמרא בכא בתרא כה ב "הוצגה להפכים דירם, להעשיר יצפין', ונראה שכונתו אפילו כשהצורת חדרים מג ב, ששם לא היה הציור ח"ג סי' טב, ובלה זה דברי רבינו אליקים שם אינם מובנים) ב. כשם שאסור שיחצוץ דבר שרחב ורובעו וגבוה עשרה טפחים בין המתפלל לבין הקור (ברכות ה ב, טור ושו"ע סי' צ סעיף כא) מפני שהדבר מפריע לכוונת המתפלל, כך אסור שיהיו צורות וציורים כנגד המתפלל מפני שהם מפריעים לו לכוונת המתפלל רמב"ם בתשובתו מהדורת פרידמן סי' כ, הובא באבודרהם מהדורא הישנה עמ' צא, ובכ"י סי' צ סעיף כג, שו"ת אבקת רוכל סי' טג, טור ושו"ע סי' צ סעיף כג. ומשום כך אסור לצייר לא רק בעלי חיים אלא אף אילנות במפריע לכוונה אר"ז שם, מהר"ח אור ודוע בהגהות אשרי שם, ראה שם שהאר"ז זכר שבעבורתו שנהגו להקל בזה בבית הכנסת ב"מיישין" אף הוא אסור, כיון שהדבר מפריע לכוונה. ראה אבות פ"ג מ"ו. וראה בבית דוד הספרדי שהקל באילנות שאין חשש שנראה כמשתחוה להם [הובא ברדכי תשובה סי' קמא ס"ק מח]. ומשום כך אסור אף לצייר ציורים במחזורים כדי שלא תתבטל כוונתו תוסי' יומא נד א ד"ה כרובים, מדריכי ע"ז סי' תתמ בשם מהר"ם, תשובת מהר"ם מורטנברג [ח"ב סי' נ"ז בנדפס בירושלים תש"כ, לבדוק אם זו לא אותה תשובה שלו שהוזכרה לעיל לבדוק, רמ"א ארי"ח סי' צ סעיף כג, ט"ז יו"ד סי' קמא ג, ראה שלטי גבורים ע"ז שחיבא שו"ת תח"ס בליקוטים סי' ו, עי"ש בחת"ם לדעה זו בדעתו אם תלו ציורים כנגד עיני המתפלל, יעצום עיניו כדי שיוכל לכוין בתפילתו רמב"ם שם, טור ושו"ע שם. לטעם שה מותר לתלות ציורים בבית הכנסת כאשר אינם כנגד פניו של האדם, למעלה מקומת איש מג"א סי' צ סק"י.

לעומת דעות אלו מצינו דעות שהתירו לקיים בבית הכנסת בימינו צורות של עופות וטוסים, זאת משום שבמימינו אין עובדים לצורות בעלי חיים ולכן אין סיבה לחסוד רבינו אפרים הובא במדריכי עבודה זרה סי' תתמ, ב"י סי' קמא, ובשו"ת אבקת רוכל סי' סו. וראה שו"ת מהר"י"ט חלק ב' סי' ל"ה שהשיב על טענות הב"י על רבינו אליקים, שו"ת אמרי יוסף ח"ב סי' קס. ובענין הסתייה בדברי הבית יוסף ביו"ד סי' קמא ובאבקת רוכל סי' סו, למה שכתב באבקי רוכל סי' סו, ובסי' סה בשם מהר"ם פדואו, ראה עיקרי הד"ט יו"ד סי' י"א אות ד"ה ד"ה ועיין, ובדברי יוסף סי' קמא אות ג, ושו"ת מעשה איש (חלק יו"ד סי' א), ושו"ת חסד לברכה תאמנים מהדורא תנינא (חלק יו"ד סוף סימן ל"ט), ושו"ת דבר משה תאומים (סימן ל"ז, דף מג"ג ע"ד), ובספר עוגת הברשם יו"ד סוף סי' קח, ושו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' כד.

יש שכתבו שכשצורת בעלי החיים מצוירת מן הצד, אף אם היא בולטת אין בכך איסור, וכך לימדו זכות על מי שנהג היתר לצייר צורות בעלי חיים מן הצד על כתלי בית הכנסת ועל פרוכות של ארון הקודש וספרי התורה. ודיקת ומשפט פ"א סק"ל, ע"פ ש"ך שם סוף סי"ק כה הדרכי תשובה סי' קמא סק"מ, ואף שהביא שם הדרכ"ק את דברי הכנסת הגדולה הגה"ט אות כב, שחשש שכה"ג לחשד, כתב בצדקה ומשפט שבבית הכנסת שיש בו רבים אף הכנסת הגדולה מודה, אמנם ראה בדרכי תשובה סוף ס"ק מח שמשמע שאוסר אף לצייר צורת אריה מן הצד בבית כנסת, ראה היתר כע"ז בדברי יציב יו"ד סי' לה, שכשלא נראה הבעל חיים המצויר כחי אין בכך איסור. ראה גם שו"ת מתנה חיים חלק ב' ביו"ד סי' כ"ט שחיפש זכות למי שהשמיט אריות, וכ"כ ראה שו"ת משה בדרכי חלק יו"ד סי' ק"ה שמצדד להיתר, ובשו"ת דברי יציב שם שמצדד להיתר מטעמים שונים.

ה
מכון ירושלים
לקראת ימי השובבי"ם הופיע שבילי השלחן
הלכות נדה
סיכום דברי השו"ע ונו"כ עם תמצית מקורות ההלכות, לקט דברי האחרונים ופוסקי זמננו ופרקי מחשבה להשיג בחנויות הספרים
הנושאים הנאים
בא- גדי ביטול (ק"פ, בב"ח ועבת). אל תאכלו ממנו טא ובשל מבטל (מ"ב, ח)
בשלח- עונת המעשרות , עניניא דיומא ט"ו בשבט
יתרו- הבדלה , זכור את יום השבת לקדשו (כ' ח, וברמב"ם שבת פכ"ט א')
משפטים- ענד עברי , כי תקנה עבד עברי (כ"א ב)
תרומה- הפסקה
הצוה- דיני עיבור השנה , עניניא דיומא
כי תשא- דברים שכתב א"א רשאי וכו' , סתב לך את הדברים וכו' (ל"ד כ"ז, גיטין סי' ב)
ויקהל- מלאכת כותב שבטב , כל העשה בו מלאכה יומת (ל"ה ב)
פקודי- הפסקה
ויקרא- מועסקו , אשר חטא בה (ד', כ"ג, כריתות י"ט א')
צו- השיכור בהלכה , עניניא דיומא פורים
שמעני- הפסקה

בעומק הענין

הרה"ג ישראל וינברג

הערה בגדר ביהמד"ר שבבית

בשו"ע (קני"א ס"א), בתי מדרשות, אין בהם שיחה בטילה, ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם, מדוחק. וי"א דבבה"מ, אפי' שלא מדוחק שרי (ר"ן), ע"כ. וכ' במשנ"ב, אף דקדושת ביהמ"ד כמורה יותר מביהכ"נ, ס"ל דהתירו להם אפילו שלא מדוחק משום **דביהמ"ד הוא ביתו**.

והנה רבים וטובים נוהגים היתר, לקרוא ביהכנ"ס מתחילה בשם "בית" [״שטיבל״ בלע״ז], ולדבר בו שיחת חולין. [וכן יש שדרים ע״ג ביהכנ״ס קבוע, דלא כמבואר בסו״ס קנ״א.].

ולכאורא יש לדון בזה, הא ביישובו או בא״י, לא מהני תנאי. (שם ס״יב). והיה נראה דשייך בכה״ג סברת הר״ן הנז', דלאו תנאה בלחוד הוא, אלא דהו״ל ״ביתס״. אמנס עיין במשנ״ב דאפ״ה שיחה בטלה אסורה, ע״כ.

ונראה ביאור דבריו, דאף לדעת הר״ן לא פקע מיניה דין ביהמד״ר. אלא דהוי נמי ״ביתס״. והא גופא דמותר שיהא ״ביתו״ בביהכנ״ס, הוא רק משום שהוא צורך הלימוד בביהמד״ר. אבל שיהיה ביתו לשיחת חולין, שאינו צורך לימוד, אא״פ, כיוון דהמקום הוא ביהמד״ר.

והנה הרמב״ן במגילה (כ״ו:) ס״ל דביהכנ״ס הוא חפץ של מצווה בלבד, ולא של קדושה. והר״ן ס״ל דכיוון דבכלל מצוותו, הוא אמירת ״דבר שבקדושה״, הו״ל מדרבנן ״תשמיה קדושה״. [וכתב שם דשייך בזה ״חילול״ על דמים].

מלבד זה איכא בהו לכו״ע, דין ״מקדש״, כדילפינן במגילה (כ״ט) מקרא ד״ואהי לכם למקדש מעט״. וכתב מהר״י ק (קס״א) דמה״ט חייל במחשבה, כהקדש. ובטור (חו״מ רי״ב) חולק, דחולין הם ואין כאן ״מעשה הקדש״. ובמג״א (ש״ו סק״יא) ביאר בזה מש״כ הכלבו דמותר להקדישם בשבת.

והנה לדעת מהר״י ק י״ל, שאם אינו מקדישם כלל אינם מקדש, אלא מקום של מצוות תורה ותפילה בלבד. ובכה״ג אפשר דאפי' שיחה בטילה תהא מותרת, ורק ביזוי אסור. אבל להדעות דליכא בהו מעשה הקדש, וקדושת מקדש ממילא חיילא ע״י שהם מקום לתפילה, הדק״ל.

והנה לענין חפץ של מצווה, איתא בביצה (ל:) דאם מתנה על נוי סוכה, איני בודל כל בין השמשות מהני. [לענין איסור ביזוי מצווה]. ועיין בר״ן (שם) שמבאר ״איני ירצה יקיים בה מצוותו, אבל הסוכה אינה ״של מצווה״.

ולפי״ז י״ל דלענין ביהמ״ד נמי, אם יאמר ״איני בודל״ **לא הוי בית המדרש כלל**, אלא ביתו גרידא. ורק אם ירצה ילמד שם בכה״ג לא חייל בביהמד״ר אפי' דין חפצא של מצווה, וכי״ש דלא חייל ביה דין מקדש. [ולא דמי לסברה הנז' דלגבי ת״ח ביהמד״ר הוא ביתם, דהתם הוי ליה ביהמד״ר וגם ביתם]. אבל אם זהו טעם המנהג, נמצא שאין מתקיים דין תפילה **בביהכנ״ס**. וכמתפלל בציבור בביתו דמי. ועיין בשו״ע (סי' צ' ס״ט) ישתדל אדם להתפלל בב״ה עם הציבור וכו'. וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הציבור והוא מתפלל ביחיד, אעפ״כ יתפלל בב״ה. וצ״ע.

עורך ספרים/מאמרים

תורניים – ניסיון רב

פנוי להצעות

050-4150630

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי עזריאל הילדסהיימר - אב"ד ור"מ ברלין [תק"פ - תרנ"ט]
נערך מכתב ידו

גדר חדש במקצר הליכתו בביהכ"נ

איתא בברכות (סב,ב) ארי"נ א"ר בר אבוח הנכנס לבית הכנסת ע"מ שלא לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא וכו', א"ר חלבו אר"ה הנכנס לביהכ"נ להתפלל מותר לעשותו קפנדריא שנא' ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדו וגו', וכי"ה במגילה כט,א.

והרא"ש בברכות פרק הרואה סכ"ט הביא הך מימרא דר"ה בלשון 'מותר', דהנכנס להתפלל מותר לעשותו קפנדריא, ובפסקי הרא"ש שם העתיק עוד מימרא דר"י ארבי"א דהנכנס לביהכ"נ ע"מ שלא לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא, ובמימרא דר"ח אר"ה נקט בלי 'מצוה' - הנכנס לביהכ"נ מצוה לעשותו קפנדריא, וכי"ה בלי הרי"ף שם.

והרא"ש במגילה פ"ב ס"ט העתיק כל המימרות, ובדרי' חלבו אר"ה נקט לשון מותר. ובטור או"ח סי' קנ"א [שהוא בעל פסקי הרא"ש] ג"כ הגירסא בדרי' חלבו אר"ה 'מצוה', [ותמיהה היא בדי' הבי"י סי' קמ"א שהעתיק לשון 'מצוה' בדין דעל מנת שלא לעשות קפנדריא, היא באמת תמיהה קיימת גם לענ"ד].

ועל מה שהעלים הרא"ש ב' מימרות דברכות, נלענ"ד דבאמת סמך על פסקיו במגילה, ורק רצה להשמיענו דין חדש, דהנה בעל אליה רבה [סי' קנ"א] הוכיח דכולם ס"ל בדרי' חלבו אר"ה דהנכנס להתפלל 'מצוה' לעשותו קפנדריא.

אכן לענ"ד יש לחלק את כוונתו העיקרית על 'התפילה', ומשום כך נכנס לביהכ"נ בכדי להתפלל בו, ובזה הוא באמת 'מצוה' לכרי"ע.

אכן אם באמת אין זו כוונתו העיקרית רק שרוצה ג"כ לעשות ביהכ"נ קפנדריא ולא רק להתפלל בה, אכן מיראת האיסור מתפלל נמי שם, אך אם לא היה מקצר בדרך זו, לא היה מתפלל בביהכ"נ זה תפילתו, אלא היה מתפלל בביהכ"נ אחר, בזה בודאי 'מצוה' ליכא, אבל רשות יכול להיות דאיכא, דהמשנה לא איירי רק אם כוונתו רק לעשות קפנדריא ואינו מתפלל נמי שם, והוא דין חדש.

ואולי זה רצה לגלות הרא"ש בדבריו, ושתי הנוסחאות אמת, ומשום כך העתיק מימרא זו להורות דין זה להלכתא.

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

מעשהו של הרב

לעצור הדיבור בביהכ"נ

נידון מענין שנעשה לאחרונה, הביא למעשה שהוליד נידון הלכתי מרתק, שעלה על שולחנם של גדולי ההוראה.

מעשה שהיה בקהילה אחת שהדיבורים של מתפללי ביהכ"נ בעת קריאת התורה עלו למעלה ראש, ולמרות כל מחאותיו של המרא דאתרא, שניסה לדבר על ליבם ולפַרְט בפניהם את גודל האיסור, המשיכו המתפללים בשלהם ודיבוריהם, ואי אפשר היה להפסיקם מנוהג קלוקל זה.

והיה בשבת אחת, באמצע קריאת התורה, כשהדיבורים היו בשאים, עלה הרב לבימה, סגר את ספר התורה והכניסו בחזרה לארון הקודש. כל המתפללים ראו ויפג ליבם, ומאז החל שורר בבית הכנסת שקט מוחלט, ואין פוצה פה בעת התפילה וקריאת התורה.

לאחר מעשה שאל הרב, האם עשה כדין, שהרי באותה שבת לא שמעו הקהל את כל קריאת התורה. מחד, הרי עונשו של המשיח בבית המדרש גדול אולי מכך, כהמבזה את בית המדרש, אך מאידך נמנע הדבר מהרבים כולם, ושמא בחובת המדברים אין להפקיע מכלל המתפללים את חיוב קריאת התורה. הדבר הגיעו לשולחנו של מרן הגר"ש אלישיב, והוא הצדיק את מעשהו של הרב, ואמר שהיא היא פרשת שבירת הלוחות על ידי משה רבינו, ששבר את הלוחות בכדי לקיים הלוחות השניות לעולם. ועוד טעם הביא שהוא ביטל קריאה מבוטלת, שהתבטלה כבר על ידי הדיבורים... ואין דופי בביטול קריאה מעין זו בביהכ"נ.

וראיה לדבר הובאה בפניו מדברי הר"ן במסכת ביצה, שהקשה לשיטת רבא שישוד תקנת עירוב תבשילין הוא לכבוד שבת, כדי שיזכור לברור מנה יפה לשבת, וקשה מדוע כששכח לערב הענישוהו שלא יבשל, הרי אם כל התקנה היתה כדי שיהיה לו מאכלים לשבת, הרי עכשיו בודאי שלא יהיה לו כן! ותירץ הר"ן, שמוטב שיתבטל שבת אחת, משיתבטלו שבתות הרבה בעתיד, ואם כן גם בענייננו כך, עדיף שלא ישמעו את הקריאה בשבת אחת, כדי שבשבתות הבאות יוכלו כבר לשמוע כדין. והוסיף על כך מרן הגר"י"ש, שהלו הדברים הם ק"ו מהנידון של עירוב תבשילין, כי בעירוב מדובר בשוגג, ואילו כאן הם מזידים.

לימוד המוסר

הרה"ג ירחמיאל קראם

'מורא וכבוד בית הכנסת'

כאשר משה רבנו רועה את צאן יתרו חותנו הוא נוהג את הצאן אחר המדבר, להתרחק מן הגזל שלא ירעה הצאן בשדות זרים. שם הוא מגיע להר שעתידה להינתן עליו תורה לישראל. שם הוא זוכה לגילוי שכינה הוא רואה סנה בעור באש ואינו אוכל. כשמשה סר לראות מדוע לא יבער הסנה קורא אליו ד' מתוך הסנה ומדבר אליו ומזהיר אותו 'אל תקרב הלום של נעליך מעל רגליך כי המקום...אדמת קודש הוא'.

משה רבנו זוכה לגילוי שכינה במקום קדוש, מקום שעתיד להיבנות עליו בית המקדש. אשר על כן הוא מתחייב במורא מקדש. במצוות עשה מן התורה 'ומקדשי תיראו' וכמו שמבאר הרמב"ם: 'לא מן המקדש אתה ירא אלא ממני שציווה על יראתו ושיכן שכירתו במקום הזה'. ויש שלמדו זאת ממה שהוקשה שמירת שבת למורא מקדש שנאמר 'את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו'. מה שמירה האמורה בשבת לא מן השבת אתה מתיירא שהרי לא נאמר בה מורא, אלא ממני שהזהיר על השבת אתה מתיירא. אף מורא האמור במקדש לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממני שהזהיר על המקדש אתה מתיירא.

משה רבנו זוכה לגילוי שכינה, וגילוי שכינה מחייב במורא גדול, כמו שאנו אומרים בהגדה של פסח: 'ובמורא גדול זה גילוי שכינה'. ויש למדו שלכן נצטוו בני ישראל באכילת קרבן פסח 'וככה תאכלו אותו מותניכם חגורים נעליכם ברגלכם ומקלכם בידכם'. שאילולי הציווי הזה היו חייבים ב'של נעליך מעל רגליך' ובכל הדברים האסורים למי שבא אל הר הבית למי שמתחייב במורא כמו שאומרים חז"ל 'איזהו מורא לא יכנס להר הבית במקלו ובתמילו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא וק"ו שאסור לירוק בהר הבית'.

בחיוב מורא מקדש נחלקו חכמים אם הוא רק בזמן שבת המקדש קיים או גם כשאין בית המקדש קיים. כמו שנאמר 'והשימותי את מקדשיכם' קדושתם אף כשהם שוממים'. ויש שתלו הדבר במחלוקת אם קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, כך שמורא מקדש גם היום הוא מדאורייתא. ואילו לסוברים שלא קידשה לעתיד לבוא יהיה דין מורא מקדש כיום רק מדרבנן.

המשנה במגילה אומרת: 'בית הכנסת שחרב' אסור לעשות בתוכו כל מה שאסור לעשות בבית כנסת שעומד על תילו. והמשנה דורשת זאת מהפסוק: 'והשימותי את מקדשיכם קדושתם אף כשהם שוממים'. משמע מהמשנה ומסוגיית הגמרא שם שלבית כנסת יש קדושה מעין קדושת בית המקדש. כמו שדורשת הגמרא 'ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות'. יש מהראשונים שלמדו שקדושת בית הכנסת היא כקדושת בית המקדש, וכשם שאסור ליהנות מן ההקדש כך אסור ליהנות מבתי כנסיות ובתי מדרשות שנתניחו לתפילה ולדרשה. שגם הם הקדש ונכללים בפסוק: 'ומקדשי תיראו' אף בתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל. ויש מהראשונים שלמדו שקדושת בית כנסת היא רק מדרבנן. ויש שדימו קדושת בית כנסת לקדושת תשמישי מצוה.

בשו"ע בהלכות 'דיני קדושת בית הכנסת' נפסק 'בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה ואין אוכלים ושותים בהם' ועוד שורה של דברים שאסור לעשות בבית הכנסת. והטעם כמו שמביא שם במשנה ברורה 'כי הם נקראים מקדש מעט.. ובמקדש כתיב 'ואת מקדשי תיראו שיהא מוראו של השוכן בה עליו'. כל כך מחייב שיש מורא מקדש מעט, עד שהצורך הש"ע לכתוב הלכה מיוחדת 'מותר להיכנס בבית הכנסת במקלו ובתרמילו ובאפונדתו'. מפני שהייתה הוא אמינה שמורא מקדש יחול גם על מקדש מעט על בית הכנסת בכל חומרתו. אחרי שמונה הש"ע כל מה שמתחייב מדין המורא שיש לבית כנסת כותב המחבר: 'נוהגים בהם כבוד לכבדן ולרבנן ונוהגין להדליק בהם נרות לכבדן ללמדנו כי בנוסף לדין המורא שאסור עלינו התנהגויות שונות בבית הכנסת ישנו בבית הכנסת דין נוסף דין שמחייב כבוד. ישנם חיובים שעליו לעשות כדי לכבד את בית הכנסת. לדאוג לניקיונו ולהיותו מואר, שזה מכבוד בית הכנסת.

ההבחנה הזו בין 'מורא' לבין 'כבוד' נמצאת גם בהלכות כיבוד אב ואם. ישנם דברים שאסור לנו לעשות בגלל הציווי 'איש אביו ואימו תיראו' מצד חובת המורא כלפי אב ואם. ויש דברים שאנחנו חייבים לעשות מהציווי של 'כבד את אביך ואת אימך'. מצד החיוב לתת כבוד לאב ואם והמשנה מפרטת לנו מה הוא בכלל מורא אב ואם ומה הוא בכלל כיבוד אב ואם.

על ההלכה 'נוהגין להדליק נרות בבית הכנסת לכבדן' מביא המשנה ברורה: 'זנהו להדליק קודם שיכנס אדם להתפלל משום דאמרינן בגמרא מקום שמתפללין בו בעשרה קדמה שכינה ואתיא ועוד שכן היו עושין במקדש'. מן הסתם גם הכיבוד והריבץ שנעשה לכבוד בית הכנסת היה נעשה לפני שהמתפללים הגיעו לבית הכנסת.

החיוב לכבוד בית הכנסת מתחיל ומתקיים עוד לפני שמתחיל החיוב של מורא. קודם כל אתה צריך לעשות מעשה חיובי לכבד את בית הכנסת. לנקות אותו ולהאיר אותו. אחרי שהשקעת ועשית מאמץ לכבד את בית הכנסת יהיה לך הרבה יותר קל לקבל על עצמך ולקיים את כל ההגבלות המוטלות עליך מדין קדושת בית הכנסת.

את היסוד הזה ניתן ללמוד גם מהיחס שצריך להיות בין הרב המלמד תורה לתלמידים. על היראה והאימה שצריכה לשרוד בין התלמידים לרב כותב הרמב"ם: 'אם ניכר לרב שהן מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהם ולפיכך לא הבינו, חייב לרוגז עליהם ולהכלימן בדברים כדי לחדדן. ובענין זה אמרו חכמים 'רוק מרה בתלמידים': לפיכך אין ראי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עימיהם, כדי שתהא אימתו עליהן וילמדו ממנו במהרה'. יחד עם זאת כדי להגיע ליחס הזה של יראה ואימה צריך הרב בראש ובראשונה עוד לפני תחילת השיעור להשרות בינו לתלמידים אוירה של שמחה. מייד כשהוא פוגש את תלמידיו, כהקדמה לפני השיעור, צריכים כולם להיות בשמחה. כמו שמביאה הגמ': 'כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן'. רבה לפני שהתחיל את השיעור אמר 'מילי דבדיחותא' ומפרש רש"י "נפתח ליבם מחמת השמחה" המילי דבדיחותא השרו אוירת שמחה שמתחת את הלב. 'ולסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא'. מייד אחר כך ישב רבה באימה ופתח את שיעורו.

כל מערכת יחסים, בין ילדים להורים, בין מורה לתלמידים צריכה להיות מושתתת על הכרת הסמכות, על חובת המשמעת והציות. על יראה וחשש מעונש. אבל קודם כל וראשית כל היא צריכה להיות באהבה ובשמחה, בכבוד ובהערכה. רבותינו גדולי המוסר למדונו כי אהבה מביאה ליראה, נתינה יוצרת אהבה, אשר על כן רגשי הכבוד והמורא משולבים זה בזה ואהבת השם מביאה ליראת השם.

מבאר החסידות

הרב יעקב שלמה שיינברגר

אוהב ה' שערי ציון

ויכוח מעניין, התקיים בין המגן אברהם והחת"ס, על הא דאמרו ז"ל (מגילה כט.) עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל.

המגן אברהם (או"ח סי' קנא ס"ק טו) כתב, ששמעו מדברי הגמ' שלא רק הבנין יקבע בארץ ישראל, אלא גם הקרקע של בתי הכנסיות ובתי המדרשות יעקר ויקבע בארץ ישראל יעו"ש.

מאידך, **החתם סופר** בתשובותיו (או"ח סי' ל') חולק עליו, וס"ל שרק האבנים שנבנו בהם הבית כנסת יקבעו בארץ ישראל ולא הקרקע יעו"ש.

במאמר חז"ל זה, מתרץ **המהרש"א** גמ' שהיא קשת הבנה וכדלהלן;

איתא בגמ' (ברכות ח.) אמרו לרבי יוחנן איכא סבא בבל (-יש בארץ בבל אנשים המאריכים ימים) תמה, הרי י"למען ירבו ימיןך על האדמה" כתיב (דברים כה, טו), ולא בחוץ לארץ, כיון ששמע שמקדימים ומחשיכים לבית הכנסת, אמר היינו דאהני ליה – זה מה שהועיל להם.

ולכאורה צריך ביאור, דמכל מקום הוי חוץ לארץ, וי"על האדמה" כתיב, דהיינו שרק על אדמת ארץ ישראל בלבד מאריכין ימים.

ומבאר **המהרש"א** עפ"י הגמ' הנ"ל, שעתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות להיקבע בא"י, וכיון שעתידים להיקבע בא"י, כבר עכשיו נחשבים כעין ארץ ישראל, ולכן המרבים לשהות שם, הרי הם כאילו נמצאים בארץ ישראל, ושיך עליהם הפסוק "למען ירבו ימיכם על האדמה" עכ"ד.

וציינו **האחרונים**, שעפ"י דברי המג"א הנ"ל שגם הקרקע עתיד להיעקר אתי שפיר היטב מש"כ י"על האדמה" דשם יש אריכות ימים, כיון דגם האדמה דחז"ל נחשבת כבר כא"י, [כ"כ בספר **דף על הדף** (שם, ברכות), אלא דהביא ממרחק לחמו, ובמקום לציין לדברי המהרש"א בפשט הנ"ל שהוא בגמ' שם על אתר, ציין לשו"ת **תירוש ויצהר** (סי' כ"ג) להגאון **רבי צבי יחזקאל מעכלוזן** זצ"ל, ולספר **כלי גולה** להגה"צ ממאקווא].

ועפ"י ז"ל בדרך הדרוש, לבאר הא דאמרו ז"ל (סוכה כב:.) אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש, דהנה אמרו ז"ל (עני סוטה ג.) אין אדם חוטא אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות, ואמרינן (ב"ב קנח:) אוירא דארץ ישראל מחכים, א"כ אמרינן לו לאדם משוך איתך את היצר הרע לתוך ביהמ"ד ששם יש אוירא דארץ ישראל, ותתפקח דעתך ולא תחטא ודו"ק.

ובטעם הדבר, שנחשבת הבתי כנסיות כארץ ישראל, מבאר הגה"ק **הצמח דוד מדינוב** (בן הגה"ק ב' הבני יששכר) זצ"ל שקדושת א"י הוא מחמת שאינו תחת שום שר או ממונה אלא תחת הקב"ה בעצמו משא"כ בחז"ל, וכמאמרם ז"ל (כתובות קי:) "כל הדר בחז"ל דומה כמי שאין לו אלוק". ובהו ז"ל טעם לשבח שבתי כנסיות הנעשים לקבלת עול מלכות שמים בקריאת שמע ובתפלה, הוי מקום השראת השכינה כמו בא"י.

ונסיים בפשט נפלא שאמר הגה"ק **רבי משה מקאזניץ** (בן המגיד הקי מקאזניץ) זצ"ל במאמר חז"ל זה, שעתידים בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבל שיקבעו בארץ ישראל, לכאורה הלא ביהמ"ק הוא מועט המחזיק את המרובה ולא יחסר המקום עבורם ולאיהו מטרה צריכים להביא את הבתי כנסיות ובתי מדרשות. ומבאר – הגה"ק רבי משה מקאזניץ, די"ל בדרך צחות, דהנה האנשים שהם עוסקים בתורה והולכים תמיד להתפלל בבית הכנסת ערב ובוקר בגלות המר הזה מורגלים הם בקדושה מעט – דהיינו בביהכ"נ ובביהמ"ד, ממילא יכולת בידם לקבל קדושה בביהמ"ק, וגם תורה חדשה מאתי תצא עבור אותם אנשים אשר הורגלו בקדושתם הם יזכו לתורה חדשה, אבל אותם אנשים שלא היו עוסקים בתורה ולא הלכו להתפלל בבהכ"נ, לא יהיה ביכולתם לבוא לביהמ"ק מפני שלא הורגלו בקדושה מעט – דהיינו בהכ"נ וביהמ"ד, לכן צריכים מקודם לילך איזה זמן לבהכ"נ ולביהמ"ד כדי שירגלו בהקדושה, ואח"כ יהיה להם יכולת לילך לביהמ"ק.

ומפני זה צריכים לקבוע עבורם הבכ"נ וביהמ"ד בארץ ישראל, משום שלא רצו לילך בגלות לבהמ"ד ובהכ"נ, ועכשיו ישלימו זאת לילך מקודם לבהכ"נ ולביהמ"ד.

ומסיים שם: ואמרתני דבר זה לפני **אדמו"ר הה"ג מו"ה אי"ה זצלה"ה ממעזבז** [הלא הוא הרה"ק בעל **האוהב ישראל מאפטא**] ואמר לי כי הוא עפ"י האמת.

פוטו סטודיו	הל פז- רשת למוסיקה <p>ירושלים-ב"ב-חיפה</p>	פוטו סטודיו
• בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס •		
צבי ורצברגר <p>בית האנרגיה</p>	המנעולן הנאמן זאב הורוביץ <p>דלתות פלדה ומפתחות</p>	לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר